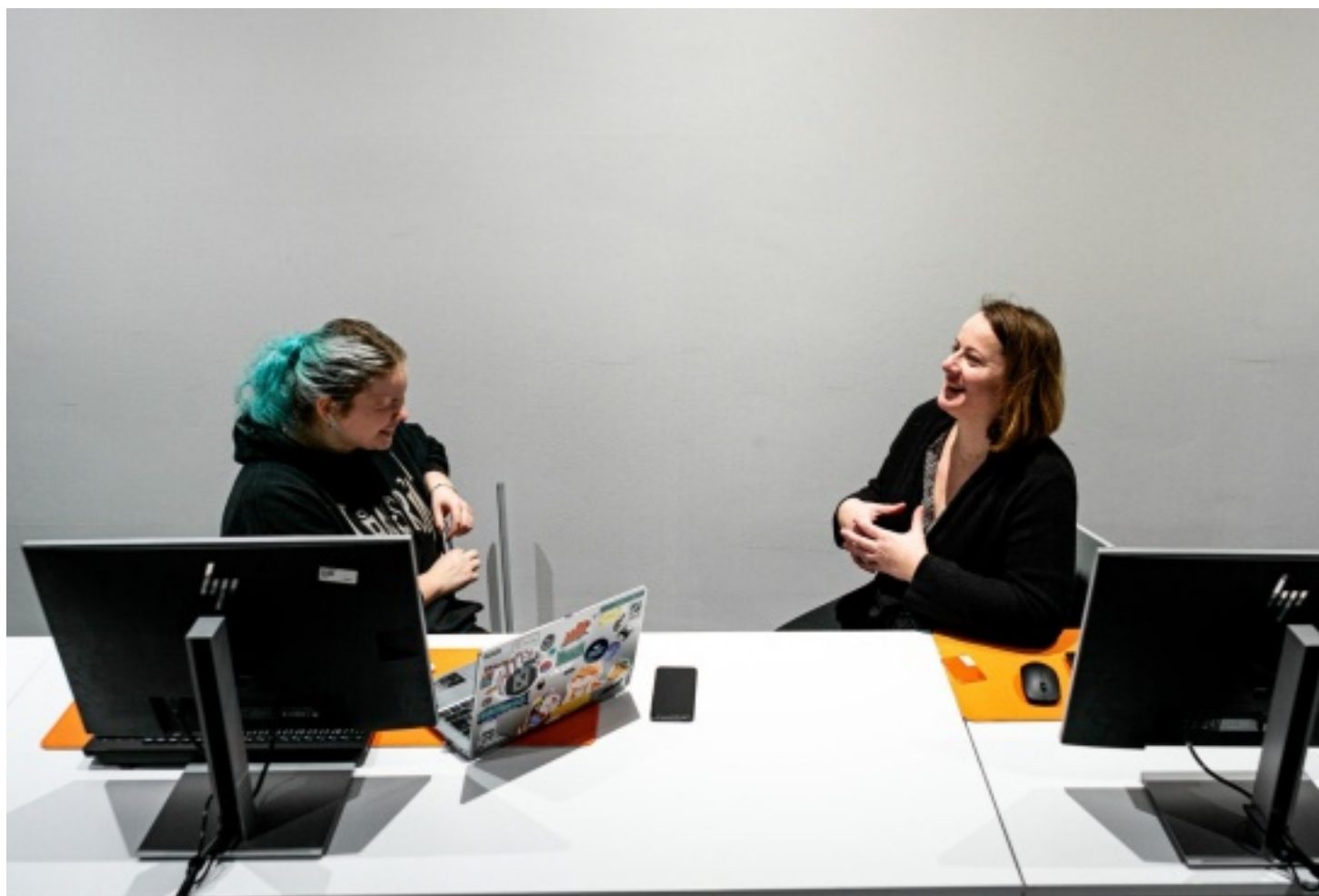


---

# Petra Ezzeddine: Migrační politiky dlouhodobě nejsou systematicky a udržitelně nastavené

---

„Ideální migrant je pro české politiky ten, kdo přichází sám bez rodiny, krátkodobě, pracuje, nezatěžuje sociální systém a pak zase odejde domů,“ popisuje Petra Ezzeddine současný stav české migrační politiky. Antropoložka působící na FHS se kromě migrace věnuje i otázkám nájemné práce v domácnosti nebo migrace péče o seniory v Evropě. Výstupy jejich výzkumů nejsou jen akademické, mnohdy přesahují i do praxe, jak zmiňuje v našem rozhovoru. Krom toho spolupracuje na dokumentárních filmech, divadelních představeních, debatách, a nyní chce připravit fotografickou výstavu na naší fakultě. Podnětů k rozhovoru se nabízí mnoho, mimo jiné i to, co ji pomáhá zvládat práci s tak náročnými tématy. Musíme však začít obecně.



Petra Ezzeddine, foto: Ondřej Trojan

**Jako sociální antropoložka se zabýváte tématy jako gender, stárnutí v migrantské populaci, postupy nadnárodní péče, nájemní práce v domácnosti, globalizace a migrace, péče o seniory nebo transnacionální mateřství. Jaká cesta k nim vedla?**

Nebyla přímočará a ani jsem neměla předem jasnou strategii. Za každým z témat, kterým se věnuji, jsou naprosto odlišné příběhy. Vždy mě zajímala problematika marginalizace a migrace, lidských práv, advokacie. Již jako studentka jsem pracovala v bratislavské pobočce Nadace Charty 77. S týmem právníků jsem se zabývala advokací za práva etnických menšin na Slovensku.

## Co si může člověk představit pod tématem stárnutí v migraci?

Příkladem může být náš výzkum žen z bývalé Jugoslávie. V jejich případě bylo zajímavé, že v 90. letech šlo o největší populaci uprchlíků, která k nám v porevoluční historii kdy přišla (až do války na Ukrajině). V té době přišlo kolem dvaceti tisíc lidí a podobně jako nedávno v případě Ukrajiny to byly zejména ženy s dětmi. Musíme si ale uvědomit, že zde nebyla připravená žádná migrační infrastruktura, neexistovaly neziskové organizace, vše vzniklo až později. Zajímala nás skutečnost, že tato skupina lidí už stárne a systém na ně není připraven. „Ideální“ migrant je pro české politiky ten, kdo přichází sám bez rodiny, krátkodobě zde pracuje, nezatěžuje sociální systém a pak odejde domů. Například sociální právo na penzi danou skupinu uprchlic z bývalé Jugoslávie téměř vylučuje z českého sociálního systému penzijního zabezpečení a zároveň byly tyto uprchlice kvůli válce vyloučeny ze svého původního sociálního systému, zůstaly tedy někde mimo. Ženy z bývalé Jugoslávie prožívaly zkušenost uprchlictví a zpracovávaly pocit sounáležitosti k zemi původu, často řešily i transnacionální péči o seniory, protože v zemi původu stále žili jejich stárnoucí rodiče. Naše nastavení úplně nepodporuje sloučení jejich seniorů s migranty ze zemí mimo EU, představují další potenciální „zátěž“ pro přijímající zemi. Zajímalo nás, jak někdo organizuje péči o svého příbuzného třeba v Bosně, když sám musí pracovat tady, protože nemá vyděláno na penzi. Do toho vstupuje také specifická zranitelnost na trhu práce z hlediska vlastního stárnutí i genderové nerovnosti. Konkrétně o této skupině jugoslávských žen se moc nevědělo, byla to unikátní příležitost pro výzkum. Součástí projektu byl i film, který natočila dokumentaristka Theodora Remundová. Posléze jsme se účastnili různých debat, sdíleli zkušenost žen z Jugoslávie z 90. let i těch nově příchozích, například z Blízkého východu. Ve stejné době totiž začala velká mobilita ze Syrie. Hodně jsme cílili na společně sdílené zkušenosti s mateřstvím a stárnutím, aby to pochopilo i české publikum, tehdy velice nepřátelsky naladěné vůči problematice uprchlictví, což můžeme sledovat dodnes.

## Jak se vlastně do migrace promítá gender?

Různě, lze zkoumat, jakým způsobem migrační politiky nahlíží na různé typy a kategorie migrantů: muže, ženy, queer osoby nebo lidi se zdravotním znevýhodněním. Nebo jak jsou v rámci slučování rodiny schopny vylučovat ty, které nenaplňují představy o vhodnosti pro reprodukci „národa“. Lze zkoumat i problematiku sociální reprodukce ve smyslu migrace péče a relokace seniorů za levnější péči do zahraničí nebo jakým způsobem se můžou transformovat genderové role v procesu migrace. Těch témat je opravdu hodně. Patří sem i otázka transnacionálního rodičovství, a to nejen mateřství, otcovství, ale také transgenerační péče o seniory.

## Čemu se věnujete v posledních letech?

Zkoumám tzv. čtyřicetihodinovou péči o seniory, která je postavena na práci migrantek, jež opouští vlastní rodiny, aby byly lépe placeny za péči v jiné zemi. V Rakousku se u jednoho seniora střídají po dvou týdnech dvě ženy (například z Česka, Slovenska, Maďarska), v Německu i několik lidí za rok. Některé praxe jako podávání insulínu, může provádět jen profesionální personál, který je ale drahý. Pečující se jsou ale v pozici domácích pracovníků a pracovníků, tudíž by měli jenom uklízet, vařit, ale nesmí provádět vysoce kvalifikované úkony, což jsou ale často nuceny dělat. Nemáte supervizora, nemáte kolegy, jste na to celou dobu sami, a situace se může dále různě komplikovat, protože se seniorem sdílíte domácnost, neodcházíte si odpočinout po službě domů. Váš servis je čtyřicetihodinový. Pandemie ukázala reálné možnosti kolapsu tohoto systému. Alespoň jsme si to mysleli: v Rakousku je šedesát a v Německu tři sta tisíc takových pečovatelek. Když během covidu nepřišly Češky, Slovenky, ani Maďarky, vyslalo Rakousko v době největší pandemie letadla do Rumunska. Dovezené ženy kvůli viru izolovalo v hotelech, dalo nějaké malé peníze a posléze je poslalo pečovat. Německý ministr zdravotnictví zase apeloval na přeshraniční pečovatelky, ať se vrátí, že přece mají nějaký vztah k „jejich“ seniorům. Ony ale nemohly jednoduše překročit hranice, musely by samy platit za test, na začátku pandemie stohy nedostupný, což byli další náklady, a taky často čelily sociální stigmatizaci roznášeček viru. A zároveň český stát ty pečovatelky, které měly zdravotnické vzdělání, sám mobilizoval, aby pomáhal zvládnout pandemii v tuzemských zařízeních. Bylo vidět, že se sice předpokládá, že jsme jedna „transnacionální“ Evropská unie, ale na druhou stranu má každý stát svůj národní biopolitický zájem a zájem o „nedostatkové“ pečující. Současný systém založený na transnacionální migraci péči není vůbec udržitelný a je otázka, při které další krizi zkolabuje.

## Můžeme něco podniknout pro to, aby se zlepšil?

Kdyby si stát začal uvědomovat, že péče je skutečná práce, která by měla být lépe placena, určitě by to celé situaci pomohlo. Prospělo by nám i přemýšlení nad alternativami péče mimo trh, protože ten péči jako tzv. fiktivní komoditu deformuje. Podobně jako peníze, další fiktivní komodita, potřebují třeba centrální banku, trh péči sám nezreguluje a potřebuje dohled státu. Například v Holandsku fungují družstva pečovatelů a pečovatelek, kteří si práci dokážou lépe zorganizovat i chránit svá práva, a zároveň dobře zajišťovat domácí péči. Mluví se hodně také o komunitní péči, čemuž se věnují výzkumně například etnografové ve Španělsku. Taková cesta může dobře fungovat u péče o děti, ale u seniorů už úplně ne – ukazuje se, že ji vykonávají jenom ženy, primárně starší. Další věc je, že péči o seniory neumí, nemůže a není ochoten dělat každý. Emočně i dovednostmi vyžaduje profesionálnější přístup a zručnost. Úvahy jdou i směrem ke kratšímu pracovnímu týdnu, aby mohl člověk část svého volného času věnovat aktivitám pro komunitu, jako je třeba starost o seniory. Ale jsou tu výhrady: má každý člověk potřebné dovednosti? A můžeme vůbec ke komunitní aktivitě někoho v jeho volném čase nutit? Do jaké míry budeme disciplinovat lidi k povinné, svým způsobem nucené práci, a jak by taková péče pak asi tak vypadala? Obecně je ale důležité, aby do sociálního systému šlo víc peněz, protože

populace stárne a bude stárnout dál. Nejsem skeptická, ale myslím si, že je obecně důležité promýšlet věci robustněji. Proto Evropská unie vydala vůbec první komplexnější návrh, European Care Strategy, jak by měla péče v členských státech vypadat, takový „green New Deal“ v této oblasti. Přes některé výhrady, které k němu mám, je dobré, že něco takového vůbec existuje a můžeme se od toho odpíchnout k lepším verzím.

### **Taky zkoumáte, s jakými problémy nebo potížemi se setkávají migrující pečovatelé a pečovatelky a jak je řeší.**

Agentury nezajišťují potřebný typ podpory, a ani ne všechny ženy jezdí přes agentury, ale jako živnostnice, což je běžné například pro Německo. Ženy si potřebnou podporu nacházejí a poskytují na online platformách. Mají různé zájmové skupiny na Facebooku, ve kterých sdílejí své zkušenosti. Není jednoduché zvládat úmrtí klienta, přece jenom si často k němu vybudují velmi osobní vztah. Na takovou situaci musíte být trénováni. Ta práce není emočně jednoduchá. A zároveň jsou tyto přeshraniční pečovatelky často transnacionální matky. Máte pocit, že nejste přítomné v životě svých dětí, ale zároveň nemůžete neodejít, protože jinak je ani neuživíte. Máte a využíváte možnost zabezpečit dětem důstojnější životní podmínky, na které byste v domovské zemi nedosáhly. Ne každý vydrží takový emoční tlak z několika stran. Buď skončí, nebo se snaží přesunout do formálnějšího typu péče. To nás vlastně ve výzkumu taky zajímá, co člověk musí udělat, aby přešel z prekérního typu zaměstnání do něčeho lepšího, kde v podstatě děláte to samé, ale je to hodnocené jako reálná práce. Rozdíl je také v tom, že péče ve formálním prostředí je pro státy dražší a tudíž ji i více kontrolují.



*Ilustrace k jednomu z výzkumů Petry Ezzeddine od jejího syna Marca.*

### **Řeší pečovatelky i svou identitu migrantek?**

Ty ženy by se nikdy sami migrantkou nenazvaly, říkají, že jsou pendlerky. Ale něco jiného je, a to jsme právě zkoumali, jak jsou etnizovány v rámci své práce. Stereotypně a esencialisticky se předpokládá, že migrantky z „východu“ jsou ty více pečující. Ale co mě překvapilo: myslela jsem si, že všechny jsou na stejné lodi, že je mezi nimi pocit jistého sesterství, ale často si vytvoří vlastní etnickou hierarchii. Češky, Slovenky a Polky si myslí, že jsou na jedné úrovni, a na další jsou Bulharky, Chorvatky a Rumunky. Mezi těmito skupinami panuje velké napětí a soutěživost. Překvapilo mě to, očekávala jsem větší solidaritu v jejich vztazích. Na druhou stranu vidíme politické transnacionální „grassroots“ mobilizace slovenských a rumunských pendlerek v Rakousku, kde vytváří zajímavé aliance a společně se zasazují za důstojnější pracovní práva.

## **Co vás na vašich projektech baví nejvíc?**

Libí se mi, že můžeme pozitivně zasáhnout do praxe. Baví mě propojení vědy a její aplikace, přechody mé akademické práce do expertní oblasti. Spolupracuji bez nároku na honorář s Radou vlády pro lidská práva a některých koncepčních materiálech, které se dotýkají genderové agendy. To vše mi taky zpětně pomáhá nalézat typy problémů, kterým se pak můžu věnovat akademicky. Z jiného pohledu představují aplikované projekty i řešení ne úplně ideálního nastavení financování humanitních a sociálních věd v Česku. Taky pak můžou být cestou k akademickému výzkumu konkrétního problému: abyste něco aplikovali, nejdřív to potřebujete prozkoumat. Baví mě multidisciplinarita, třeba v případě migrace péče se člověk dostane i do oblasti lidských práv, mezinárodních vztahů, ekonomie a podobně. Naplňuje mě i různorodost možných forem výstupů výzkumů – třeba jako jsou dokumentární filmy i divadelní představení.

## **Kde můžeme takové představení vidět?**

Naposledy jsme spolupracovali se studiem Rubín, kde Lucie Ferencová režírovala projekt Pravidla úklidu. Představení problematizuje nájemnou práci v domácnosti, kterou v Česku dělají především ženy z Ukrajiny. Na základě dat z mých etnografických výzkumů a dokumentárních rozhovorů paní režisérky vzniklo celkem populární představení, které kriticky nahlíží na otázku co je úklid a jaké typy nerovností vznikají, když Vám uklízí takzvaně „jiná“ žena. Také jsem spolupracovala s výtvarnými umělci Tamarou Moyzes a Shlomim Yaffem na projektu Lactismus, který upozorňoval na rizika nacionalizace reprodukce, nebo s výtvarnicí Martinou Drozd Smutnou na videoartovém projektu o transnacionálním mateřství. V současné době připravujeme taneční performanci česko-německého uskupení na téma obchodování s lidmi v migraci.

## **Studujete lidi v náročných situacích – jsou pro vás výzkumy psychicky vyčerpávající?**

Určitě to nejsou jednoduchá témata, ale život prostě je komplikovaný a komplexní. Myslím si, že je nemůžou zkoumat všichni, což vidím na mladších kolegyních a kolezích. Musíte vědět, kde jsou vaše limity, abyste nešli úplně do diskomfortní zóny. My akademičtí výzkumníci a výzkumnice nemáme supervizi jako sociální pracovníci a pracovnice, což by bylo super, ale třeba u mě tu funkci plní mé dobré kolegyně a kolegové, ať už zahraniční nebo tady v Česku. Hodně věcí společně sdílíme.

## **Dokáže člověk vůbec udržovat odborný odstup v takových situacích?**

Někdy ano, ale jindy ne, protože musíte zasáhnout. Když někoho sledujete léta, jak pečuje o své děti na Ukrajině na dálku a pak se v jeho životě něco stane a vy víte, že můžete pomoci, tak to prostě uděláte. Jsem taky zvědavá na náš současný výzkum. Když přijdeme na to, že je člověk v otrockém typu zaměstnání nebo jsou porušována jeho práva, co budeme dělat? Asi víme už teď, ale musíme to pořádně promyslet, aby byl postup dostatečně konkrétní, citlivý a v souladu s etikou výzkumu.

## **Jak se u takových výzkumů „nezbláznit“?**

Naučila jsem se to až postupem času. V náročnějších výzkumech často v týmu funguje podpora v podobě koučů, obzvláště pro juniorské pracovníky. Sama hodně dbám, abych se nepřepracovala. Například nepracuji o víkend, snažím se hodně relaxovat. Prostě trávit čas jinak než prací. Zmíněné ženy z Jugoslávie říkaly, že když sem tehdy přišly, častokrát to na ně padlo – jsou to matky, prožívají krizi, vykonávají emoční práci pro celou rodinu a tváří se, že se nic neděje. Ale když se situace uklidní, většinou se složí. Říkaly, že tehdy hodně chodily na procházky, poznávaly tak město, mohly být chvíli samy bez dětí, a to jsem si od nich naučila. Pohyb je nesmírně důležitý. Od té doby mám ráda dlouhé procházky, přes víkend hodně chodím. Vyčistíte si u toho hlavu, jednoduchá věc, která může pomoci třeba i studujícím během zkouškového. Obecně si myslím, že je potřeba dbát na psychohygienu a kdyby přišlo na nejhorší, požádat o pomoc, aby to člověk mohl s někým sdílet.

*Alena Ivanova*